

KORONAVİRÜS SALGINI VE YAŞLILIK

Arş. Gör. Güzde SOYSAL¹

ÖZET

2019 yılının son günlerinde Çin’de ortaya çıkan Koronavirüs hastalığı hızlı bir şekilde tüm dünyaya yayılarak sadece sağlık alanında değil ekonomik, kültürel ve toplumsal olmak üzere hayatın her alanında önemli değişikliklere yol açmıştır. Özellikle salgının yayılmasını önlemek için gerekli olan, sosyal mesafeyi korumak amacıyla gerçekleştirilen sokağa çıkma yasakları ve “evde kal” çağrıları salgının hayatımıza getirdiği önemli değişikliklerden bazılarıdır. Salgının toplumun tamamında yarattığı etkilerin yanı sıra belirli bir yaş üzerindeki bireyler açısından daha büyük bir risk oluşturduğuyla ilgili sonuçlar, nüfusun önemli bir bölümünü oluşturan yaşlılar açısından oldukça ciddi sorunlara neden olmuştur. Bu nedenle çalışmada; öncelikle yaşlıların toplum içindeki konumlarının tarihsel süreç içerisinde toplumsal dönüşümlere bağlı olarak nasıl değiştiği ele alınmıştır. Genel hatlarıyla yaşlılık döneminde karşılaşılan sorunlara yer verilen çalışmada ayrıca Kovid-19 salgını döneminde yaşlıların toplumsal hayatın pek çok alanında maruz kaldığı zorluklar değerlendirilirken özellikle virüsün belirli bir yaş üzerinde yarattığı ölümcül sonuçların, toplum içerisinde yaşa dayalı ayrımcılığı görünür hale getirmesi ve kamuoyunda yaşanan örnek olaylar doğrultusunda vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kovid-19, Salgın, Yaşlılık, Ayrımcılık.

COVID-19 PANDEMIC AND OLD AGE

ABSTRACT

The coronavirus disease that emerged in China in the last days of 2019 has spread rapidly all over the World and caused important changes not only in the field of health but also in all areas of life, economic, cultural and social. The curfews and “stay Home” calls made in order to maintain the social distance which is especially necessary to prevent the spread of the pandemic, are some of the important changes that the pandemic brought to our lives. Besides the effects of the epidemic on the whole society, the results related to the fact that it poses a greater risk for individuals over a certain age caused serious problems for the elderly, who constitute a significant part of the population. Therefore in the study; principally how the position of the elderly in the society has changed in the historical process depending on the social transformations is discussed. In the study, which deals, in general terms, with the problems encountered in old age, while assessing the difficulties experienced by the elderly in many areas of social life during the Covid-19 pandemic period, it has been also tried to emphasize especially the deadly consequences of the virus over a certain age, how it makes age-based discrimination visible in the community and in line with the sample events in the public.

Keywords: Covid-19, Pandemic, Old Age, Discrimination.

¹ Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü, gzdsosyal@gmail.com

GİRİŞ

2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde bir grup insanda görülen belirtilerle (ateş, öksürük, nefes darlığı) birlikte ortaya çıkan Koronavirüs hastalığı kısa sürede yayılarak tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Şimdiye kadar dünya genelinde 5 milyonu aşkın kişi virüse yakalanmış, virüs kaynaklı ölüm sayısı ise 344 bini geçmiştir. Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS) ve Şiddetli Akut Solunum Sendromu (SARS) kadar şiddetli ve ölümlü sonuçlanabilen solunum yolu enfeksiyonlarına neden olduğu bilinen Koronavirüs hastalığına SAR-CoV-2 virüsü neden olmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından Kovid-19 olarak adlandırılan bulaşıcı hastalık nedeniyle 11 Mart 2020 tarihinde pandemi (küresel salgın hastalık) ilan edilmiştir.²

Türkiye'de ilk vaka 11 Mart 2020 tarihinde Sağlık Bakanlığı tarafından açıklanmıştır. İlk vakanın görülmesinin ardından pek çok önemli tedbir hayata geçirilmiştir. Öncelikle eğitim-öğretim faaliyetlerine ara verilerek okullar kapatılmış, belirli sektörlerdeki işletmelere çalışma yasağı getirilmiş, hastalığın bulaşmasını önlemek için gerekli olan sosyal mesafenin sağlanabilmesi için günlük hayata yönelik pek çok yeni uygulama başlatılmıştır. Vaka sayılarının hızla artmasıyla birlikte tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de odak noktası hastalıkla ilgili özellikle risk altında olan kişiler olmuştur. Hem dünyada hem de ülkemizde genel eğilim, görülen vakaların büyük kısmının belirli bir yaşın üzerinde ve kronik (kalp, tansiyon, diyabet, astım gibi) rahatsızlığı olan bireylerin risk altında olduğu yönündedir. Bu doğrultuda alınan önlemlerden biri de 65 yaş üzeri ve kronik rahatsızlığı olan kişilere İçişleri Bakanlığı tarafından 21 Mart 2020 tarihinde yayınlanan genelgeyle birlikte sokağa çıkma yasağı getirilmesi olmuştur.³ Ancak yaşanan süreç yaşlılar için sadece fiziksel sağlıklarına yönelik riskler getirmemiş toplumdaki dışlanarak, ayrımcı muameleyle maruz kalmaları hatta sosyal medya vb. mecralarda rencide edilmeleri gibi kuşaklar arası ilişkiyi zedeleyebilecek pek çok sosyal sorunun yaşanmasını beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada öncelikle yaşlılık kavramının farklı yönleri ve yaşlıların tarihsel süreç içerisinde toplumdaki konumları literatür doğrultusunda ele alınmıştır. Daha sonra ise yaşlıların Koronavirüs sürecinde maruz kaldıkları ayrımcı muamele ve yaşadıkları önemli toplumsal sorunlar değerlendirilmiştir.

1. ÇOK YÖNLÜ BİR OLGU OLARAK YAŞLILIK

Yaşlılık, bireylerin doğumla başlayıp ölümlü biten yaşam sürecinde doğal ve kaçınılmaz olan yaşamın son dönemini ifade etmeye yarayan bir olgudur. Ancak biyolojik, kronolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutları bulunan yaşlılığın başlangıcı için bir yaş sınırı belirlemek dönemden döneme, kültürden kültüre değişiklik gösteren yaşlı algısı ve tanımı nedeniyle her zaman oldukça zor olmuştur. Öyle ki Birleşmiş Milletler 60 yaş ve üzeri bireyleri yaşlı nüfus olarak belirlerken Dünya Sağlık Örgütü ise 65 yaş ve üzerini yaşlı nüfus olarak kabul etmektedir. 65 yaş kriterinin yanı sıra Dünya Sağlık Örgütü yaşlılık olgusunu kendi içinde de sınıflandırmıştır.

² <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> (24.04.2020).

³ <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsizligi-olanlara-sokaga-cikma-yasagi-genelgesi> (24.04.2020).

Bu sınıflandırmaya göre 65-74 yaş arası kişiler “genç yaşlı”, 75-84 yaş arası “yaşlılık”, 85 ve üzeri yaş ise “ileri yaşlılık” olarak adlandırılmaktadır.⁴ Bu sınıflandırmalar doğrultusunda yaşlılık olgusu tanımlanırken ilk kriter kronolojik yaş, yani kişinin takvim yaşı olmuştur. Oysa yaşlılık dönemi sadece kronolojik yaşla açıklanamayacak kadar çok yönlü ve bireylerin yaşlanma sürecinde geçirdiği değişimlere bağlı olarak biyolojik, psikolojik, sosyolojik yönleri olan bir olgudur.⁵ Bu anlamda biyolojik açıdan yaşlanma; bireyin geçen zamana bağlı olarak fizyolojisinde meydana gelen değişimleri ifade eder. Ayrıca biyolojik yaşlanma belirtileri, yaşlılık döneminde bireyde meydana gelen psikolojik ve sosyal yeteneklerdeki değişikliklerden çok daha önce ortaya çıkar.⁶ Bireyin kendini hangi yaşta hissettiğiyle yakından ilişkili olan psikolojik yaşlanma ise kronolojik ve biyolojik yaşlanmaya psikolojik olarak uyum sağlama sürecini kapsamaktadır. Diğer yandan yaşlılığın psikolojik yönü denildiğinde aile üyelerinin ya da arkadaşların ölümü, emeklilik, yaşam koşullarında ortaya çıkan olumsuzluklar, yaşanan rol kayıpları gibi yaşlılık dönemi sorunlarına uyum sağlama becerisi de ifade edilmektedir.⁷ Son olarak sosyolojik yaşlanma ise; toplumda belirli bir yaş grubundan beklenen görev, rol ve sorumluluklardır. Yaşlılığın toplumsal yönünü açıklayan sosyolojik yaşlanma, bireyin içinde yaşadığı toplumun o dönemde yaşlılığa yönelik sahip olduğu değer ve normlarla doğrudan ilişkilidir.⁸

2. TARİHSEL SÜREÇTE YAŞLININ KONUMU

Tarım toplumunda aile denildiğinde kuruluş amacından itibaren işin gerçekleştirileceği, üretim sürecinde tüm aile üyelerinin yer aldığı, toplumsal hayat içerisinde büyük önemi bulunan geniş aileler akla gelmektedir.⁹ Söz konusu bu yapıda geçimi sağlamanın tarımsal faaliyete bağlı olması, toprağı işleme ve doğa ile mücadele konusunda sahip oldukları deneyim ve yetenekler doğrultusunda yaşlı kişiler ailede önemli bir otorite ve saygınlığa sahip olmuşlardır. Hatta yaşlıların sahip olduğu saygınlık ve güç, sadece aile içinde değil tarım toplumunda hayatın her aşamasında varlığını sürdürmüştür.¹⁰

Ancak 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan sanayi devrimiyle birlikte toplumsal hayatın her aşamasında köklü değişiklikler yaşanmıştır. Söz konusu değişimlerden aile yapısı ve buna bağlı olarak da yaşlıların konumu fazlasıyla etkilenmiştir. Öncelikle tarım toplumundaki mevsim koşullarına bağlı olarak gerçekleştirilen tarımsal faaliyet ve sınırlı sayıdaki zanaat üretiminin yerine dev fabrikaların ortaya çıkışıyla üretim yapısı değişmiştir. Fabrikalar çalışmanın merkezi haline gelirken tarım toplumunda olmayan bir sınıf olan işçi sınıfı ortaya çıkmış, ev ve iş hayatı birbirinden ayrılmıştır.¹¹

⁴ Harun Ceylan, **Yaşlılık ve Refah Devleti**, Açılım Kitap, İstanbul, 2015, s:27.

⁵ Vedia Emiroğlu, **Yaşlılık ve Yaşlılığın Sosyal Uyumu**, Ankara, Şafak Matbaacılık, 1995, s:17.

⁶ Fatma Arpacı, **Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık**, Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları, Ankara, 2005, s:76.

⁷ Ünal Şentürk, **Yaşlılık Sosyolojisi: Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri**, Dora Yayınevi, Bursa, 2018, s:27.

⁸ Dilek Er, “Psikolojik Açıdan Yaşlılık”, **Fırat Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Dergisi**, Cilt: 4, Sayı:11, 2009, s.142.

⁹ Anthony Giddens, **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, çev. Osman Akınhay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s: 69.

¹⁰ Fatma Arpacı, “Geçmişten Günümüze Yaşlılık”, **Yaşlılık Sosyolojisi**, ed. Harun Ceylan, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2016, s:7

¹¹ Leo Huberman, **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**, çev. Murat Belge, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s:132.

Bu süreçte fabrikalarda çalışmaktan başka alternatifini olmayan kitleler yoğun bir şekilde fabrikaların kurulduğu kentlere göç etmeye başlamıştır. Kentlerdeki fabrikalarda düşük ücretli, ağır çalışma koşullarında ve geçici süreli işlerde çalışmak zorunda kalan aileler hayatlarını sürdürebilmek ve yeni bir iş bulmak için sürekli şehir değiştirmek zorunda kaldığından geniş aile yapısı ortadan kalkmış, yerini çekirdek aileye bırakmıştır.¹² Geniş ailenin sanayileşme ve kentleşme sürecinde çekirdek aileye dönüşümü yaşlıların aile içindeki statülerinde önemli ölçüde kayıp yaşanmasına yol açmıştır. Öncelikle sanayileşmeyle birlikte tarım toplumundaki gibi ailenin üretimin merkezi olma fonksiyonu önemini kaybettiğinden, yaşlıların aile içindeki üretimle ilgili bilgi ve ekonomik gücü elinde bulundurmanın sağladığı otoriteleri ortadan kalkmıştır.¹³ Ayrıca bu dönemde söz konusu çalışma koşullarında sadece erkeğin çalışması ailenin geçimini sağlamaya yetmediği için kadınlar da çalışma hayatına girmiştir. Kadının çalışması ekonomik bağımsızlığını elde etmesi anlamına geldiğinden eğitim hayatı, sosyal hayat vb. toplumun her alanında yer almasını beraberinde getirmiş, kadının da söz sahibi olduğu aile yapısı oluşmaya başlamıştır.¹⁴ Kadının çalışma hayatına girmesi ise daha önce tarım toplumunda geniş aile içinde sorun olmayan yaşlı bakımının önemli bir sorun haline gelmesine neden olmuştur.¹⁵ Neticede tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte geniş aileden çekirdek aileye dönüşüm, sanayileşmeyle birlikte işin aileden ayrılması ve kadınların da çalışma hayatına girmesi, kentleşme süreci gibi gelişmeler yaşlıların yalnızlaşmasının önünü açmıştır.¹⁶

Ardından 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren tüm dünyada yaşanan küreselleşme sürecinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin hız kazanması, geleneksel değerler zayıflarken bireyciliğin önemli bir değer olarak yükselmesi, boşanma oranlarının artması, bireylerin bekâr kalma tercihlerinin yaygınlaşması gibi önemli sosyo-kültürel değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. Bu değişikliklerle birlikte yaşlılar toplum içinde ekonomik, sosyal, kültürel, fiziksel, psikolojik pek çok alanda önemli sorunlara maruz kalmaktadırlar.¹⁷

3. YAŞLILIK DÖNEMİNDE YAŞANAN SORUNLAR

Yaşlılık insan ömrünün kendine has fizyolojik, biyolojik, psikolojik ve sosyal özellikleri olan kaçınılmaz bir dönemdir. Bu dönemde bireyler yaşlanma sürecinde geçirdikleri değişimlerle birlikte fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları, bakıma ihtiyaç duyma, çalışma hayatından uzaklaşmanın getirdiği ekonomik zorluklar, çocukların evden ayrılması ve eşin vefatı ile ortaya çıkan yalnızlık gibi pek çok soruna maruz kalarak kendi yaşamları üzerindeki kontrolü kaybedip, istismara açık hale gelebilmektedir.¹⁸

Yaşlılık döneminde bireylerin karşılaştığı önemli sorun alanlarından birini çalışma hayatı oluşturmaktadır.

¹² Memet Zencirkıran- Şenol Baştürk, **Çalışma ve Endüstri Sosyolojisi**, Dora Yayınları, Bursa, 2019, s:24.

¹³ Aylin Görgün Baran, "Yaşlılıkta Sosyal Dışlanmanın Toplumsal Boyutu", **Yaşlılık: Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler**, ed. Velittin Kalınkara, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2016, s:108.

¹⁴ Memet Zencirkıran, **Sosyoloji**, Dora Yayınevi, Bursa, 2019, s: 166.

¹⁵ Velittin Kalınkara, "Nüfus Yaşlanması ve Toplumsal Boyutları", **Yaşlılık Sosyolojisi**, ed. Harun Ceylan, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2016, s:30.

¹⁶ Arpacı, "Geçmişten Günümüze Yaşlılık", s:11.

¹⁷ Şentürk, a.g.e., s:77-78.

¹⁸ Şentürk, a.g.e., s.227.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin sağladığı hızlı değişim sürecinde, emek piyasası koşullarında sahip olunan bir bilgi ya da becerinin tüm çalışma hayatı boyunca yeterli olması mümkün değildir. Bu koşullar işverenleri ellili yaşlarda bir çalışana eğitim vermek yerine değişen koşullara hızla uyum sağlayabilen, güncel bilgilere sahip yirmili yaşlardaki birini işe almak arasında tercih yapmak zorunda bırakmaktadır. Yaşlı olmanın esneklikten yoksun ve değişen koşullara uyum sağlayamama ile denk tutulduğu zihniyet karşısında orta yaştan itibaren çalışanların iş güvencesizliği yaşamamaları imkânsız hale gelmiştir. Çünkü işverenler çalışanların yaşı ve tecrübesi arttıkça hızlı kurumsal değişiklikler karşısında engel oluşturacakları düşüncesiyle yeni becerilere sahip genç çalışanları tercih etme eğilimindedirler.¹⁹ Dolayısıyla özellikle küreselleşme süreciyle birlikte üretim ve tüketim tercihlerinde meydana gelen dönüşümler, firmaların rekabet avantajı sağlamak amacıyla sürekli genç, dinamik ve yeni bilgilere sahip çalışanları tercih etme eğilimleri belirli yaştaki kişilerin işsizlik, eşitsizlik, ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kalmalarına neden olmaktadır.²⁰ Söz konusu koşullarla birlikte işgücü piyasası dışında kalan belirli bir yaşa gelmiş bireyler önemli ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Beslenme, barınma, sağlık gibi temel ihtiyaçları karşılamada yaşanan zorlukların yanı sıra sosyo-kültürel faaliyetler vb. toplumla iç içe olabilecekleri alanlarda yeterli gelirden yoksun oldukları için yer alamayan bireyler kalitesiz bir hayat sürmek zorunda kalmaktadırlar. Böylece iş gücü piyasasından yaş nedeniyle ayrımcılığa uğrayarak, dışlanan bireyler aslında toplumun pek çok alanından dışlanmış olmaktadır.²¹

Yaşlılık döneminde bireylerin yaşadığı önemli sorunlardan birini sosyal ilişki ağlarının yetersizliği oluşturmaktadır. Çünkü toplumsal yaşamın sürdürülmesi sosyal ilişkiler yoluyla gerçekleşmektedir. Aile, akrabalık, komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri gibi sosyal ilişki ağları ne kadar geniş ise birey o ölçüde toplum içinde etkin olacaktır. Ancak yaşlılık döneminde emeklilikle birlikte aktif çalışma hayatının sona ermesi, eşlerden birinin ölümü, çocukların evden ayrılması gibi pek çok nedenle sosyal ilişki ağları azalmakta, bireyler yalnızlaşmakta ve toplumdan uzaklaşmaktadır. Bu doğrultuda yalnız yaşayan bireyler toplum içerisinde kendilerini sosyal anlamda dışlanmış hissedebilmektedirler.²²

Yaşam süresinin uzamasıyla birlikte yaşlılık döneminde bireylerde önemli fiziksel değişiklikler yaşanmakta ve birtakım sağlık sorunları ortaya çıkmaktadır. En sık rastlanan hastalıklar tansiyon, diyabet, kalp rahatsızlıkları ile görme, işitme yürüme gibi fonksiyonlarda yaşanan kronik sorunlardır. Bu sorunlardan bir ya da birkaçını birlikte yaşamaya başlayan yaşlı birey kendi ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmakta, hayatı üzerindeki kontrolü kaybetmektedir.²³ Giderek çevresine bağımlı hale gelen bireyler zamanlarının önemli bir bölümünü evde, odalarında ya da yatarak geçirmek zorunda kaldıklarından toplumla olan bağları zayıflamakta bu durum ruh sağlıklarını da etkilemektedir.²⁴

¹⁹ Richard Sennett, **Yeni Kapitalizmin Kültürü**, çev. Aylin Onacak, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s:63-65.

²⁰ Faruk Sapançalı, **Sosyal Dışlanma**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2005, s:120.

²¹ Yusuf Genç- Pelin Dalkılıç, “Yaşlıların Sosyal Dışlanma Sendromu ve Toplumsal Beklentileri”, **International Journal of Social Science**, c:6, s:1, 2013, s:468.

²² Chris Phillipson -Thomas Scharf, **The Impact of Government Policy on Social Exclusion Among Older People**, Social Exclusion Unit, London, 2004, s:303-315.

²³ Şentürk, a.g.e. s:213.

²⁴ Velittin Kalnkara, **Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2016, s:159.

Yaşamın her alanıyla ilgili olarak önemli sorunlarla karşılaşan yaşlıların günümüzde özellikle kentleşmeyle birlikte yaşadıkları en büyük sorun, mevcut koşulların onlara göre tasarlanmamış olmasıdır. Yaşadıkları çevrede sağlıkla ilgili kurumlar (hastane, eczane gibi), günlük ihtiyaçlar için gerekli yerler (market vb.), banka, postane gibi temel ihtiyaçlara yönelik imkânların bulunmaması bu hizmetlere erişimde eksiklikler yaşamalarına neden olmaktadır. Bu noktada ulaşım ile ilgili sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Özellikle büyük kentlerde ulaşım araçlarının kalabalık ve yaşlılar için gerekli konfordan uzak olması ayrıca yaşa bağlı olarak bireylerin araç kullanabilme becerilerinde azalma meydana gelebileceği düşünüldüğünde yaşlılar mobilitesi düşük bireylerdir. Bu nedenle belirli hizmetlere ulaşma konusunda kendi yaşadıkları çevre ile sınırlanmak zorunda kalarak, o çevrede izole olmaktadır.²⁵ Neticede bireylerin yaşlılık döneminde yaşadığı sorunlar; kronolojik yaşın ilerlemesi nedeniyle çalışma hayatında, toplumla bağlarını oluşturan sosyal ilişki ağlarında, yaşadıkları fiziksel ve ruhsal sağlıkla ilgili konularda, mal ve hizmet alımıyla ilgili mekânlara ulaşmada yaşanan zorluklar olarak özetlenebilmektedir. Hiç şüphesiz yaşanan sorunlar bireyin içinde yaşadığı toplum (tarım toplumu, sanayi toplumu, sanayi sonrası toplum gibi) ve döneme göre çeşitlilik göstermektedir.²⁶

4. KOVİD-19 SÜRECİNDE YAŞLILARIN YAŞADIĞI SORUNLAR

Çin'in Wuhan kentinden başlayıp kısa sürede tüm dünyaya yayılan Kovid-19 salgınında yaşlı bireylerin ayrımcılığa maruz kalması ve toplumdaki izole olmaları gibi son derece önemli toplumsal sorunlar daha görünür hale gelmiştir. Bu durumun en önemli nedeni şüphesiz virüs her yaştan insana bulaşmış olsa da yaşlıların sahip oldukları tansiyon, kalp, diyabet gibi kronik rahatsızlıklar nedeniyle enfeksiyona karşı hassas olduklarından dezavantajlı durumda olmaları ve virüse yakalananlar arasında iyileşme oranının düşük olmasıdır. Çin'den elde edilen veriler Kovid-19 nedeniyle yaşanan ölümlerin %80'inin 60 yaş ve üzeri bireylerden oluştuğu yönündedir. Diğer ülkelerde de durum benzerlik göstermektedir ki Dünya Sağlık Örgütü kaynaklı veriler de Avrupa ülkelerinde Kovid-19 kaynaklı ölümlerin %95'inin 60 yaş ve üzerindeki bireylerden oluştuğunu ortaya koymaktadır.²⁷

Yaşlıların önemli ölçüde risk altında olması nedeniyle tüm dünyada alınan önlemlerle birlikte ülkemizde de Kovid-19'a karşı alınan tedbirler kapsamında İçişleri Bakanlığı tarafından 21 Mart 2020 tarihinde yayınlanan genelge ile gece yarısından itibaren geçerli olmak üzere 65 yaş üzeri bireyler için sokağa çıkma yasağı getirilmiştir.²⁸ Ancak yaşlıların sosyal izolasyonunu sağlayarak virüsün onlara bulaşmasını engellemek ve aslında ülke genelinde vaka sayısının artmasını önleyebilmek amacıyla alınan tedbir, kısa sürede yaşlılara yönelik ayrımcı muamelenin ve sosyal dışlanmanın artmasına yol açmıştır. Teknolojinin etkisiyle kısa sürede yayılan, toplumdaki yaşlı bireyleri rencide ederek itibarsızlaştıran çok sayıda video, görsel vb. paylaşımlar yapılmıştır.

²⁵ Hülya Öztöp- Sevinç Ş. Akkurt, "Yaşlılıkta Uyum Sorunları", **Yaşlılık: Disiplinler arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler**, ed. Velittin Kalinkara, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2016, s:59.

²⁶ Arpacı, "Geçmişten Günümüze Yaşlılık", s:10.

²⁷ United Nations, Issue Brief: Older Persons and Covid-19, 2020, s: 1.

²⁸ <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsızligi-olanlara-sokaga-cikma-yasagi-genelgesi> (06.05.2020).

Özellikle Facebook, Twitter, Instagram gibi sosyal medya araçlarının etkisiyle yaşanan her şey daha görünür hale gelmiş, yaşlılara karşı genç kuşak tarafından bir nefret dili oluşmaya başlamıştır. Hem toplum hem de yaşlılar açısından oldukça ciddi boyutlara ulaşan bu durum, ayrıca yaşlıların hastalığı bulaştırma konusunda tehlikeli olduklarıyla ilgili bir algının oluşması ile potansiyel virüs taşıyıcı ve bulaştırıcı olarak görülüp damgalanmalarına da neden olmuştur.²⁹ Bu durumun en çarpıcı örnekleri 65 yaş ve üzeri bireylerin sokağa çıktıklarında genç kuşak tarafından virüs taşıyıcı olarak damgalanarak üstlerine kolonya dökülmesi, su fırlatılması gibi rencide edici hareketlere maruz kalmış olmaları ve Ankara’da sokağa çıkma yasağının ilk günlerinde hastaneye gitmek için dışarı çıkmak zorunda kalan 79 yaşındaki Ali İhsan Yavaşca’nın yaşadıklarıdır. Ali İhsan Yavaşca hastane dönüşünde otobüse binmek istediğinde 65 yaş üstü kartı iptal edildiği için inmek durumunda kalmış, evine dönmeye çalışırken genç bir vatandaş kendisini polis olarak tanıtıp, onu kendisine ceza kesmekle tehdit etmiş son derece alaycı bir üslupla ve psikolojik şiddete ulaşan söylemlerle yaşlı adamı aşağılayıcı davranışlarda bulunmuş, üstelik bu anları videoya çekip kendi sosyal medya hesabında paylaşmıştır. Videonun kısa sürede sosyal medyada yayılması ve kamuoyunda oluşan büyük tepkiler üzerine yetkililer harekete geçmiş, ilgili makamlar tarafından Ali İhsan Yavaşca’ya evinde ziyaret gerçekleştirilerek, kendisinden özür dilenmiştir. Daha da önemlisi söz konusu davranışı gerçekleştiren kişi hakkında yasal işlem başlatılmış, kendisine evde kalma zorunluluğu olan yaşlılarla empati kurabilmesi için on beş gün konutundan çıkmama ve salgın bittikten sonra huzurevi ziyareti yapma gibi oldukça anlamlı cezalar verilmiştir.³⁰ Tüm bu yaşananlar Türk toplumunun sahip olduğu geleneksel değerler ve kültürde yer alan yaşlılara saygı duyulması, toplum içerisinde belirli bir statüye sahip olmaları durumuyla örtüşmemektedir. Çünkü her ne kadar kentleşme, sanayileşme, kadının çalışma hayatına girmesi, geniş aileden çekirdek aileye dönüşüm vb. nedenlerle yaşlılar geçmişin tarım toplumu içerisinde sahip oldukları gücü kaybetmiş olsalar da büyüklere saygı gösterilmesi ve yaşlılara her zaman sevgi, saygı, merhamet gibi duygularla yaklaşılması Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir.³¹ Ancak yaşanan salgın hastalık dönemi yaşlılara karşı sahip olunan duygu ve değerlerin alt üst olmasına yol açmıştır. Yaşlılarla genç kuşak arasındaki ilişkinin ne kadar hasar gördüğü ve bundan sonra nasıl devam edeceği ise salgından sonra uzun vadede gözlemlenebilecektir.

Bu süreçte yaşlı bireylerin genç kuşak tarafından maruz kaldıkları damgalamalar ile zaman zaman psikolojik şiddete ulaşan söylem ve eylemlerle birlikte yaşadıkları bir diğer önemli sorun, salgın nedeniyle alınmak zorunda olan tedbirlerin yaşlıların toplumun pek çok alanından dışlanmasına yol açmasıdır. Normal şartlarda yaşlılık döneminde aile üyeleri, akrabalar, komşular ve arkadaşlardan oluşan sosyal çevre ile sağlıklı bir iletişimin olması kişinin yaşam kalitesini arttırması ve toplumla bağıni devam ettirmesi açısından son derece önemlidir.³²

²⁹ United Nations, Policy Brief: The Impact of COVID-19 on older persons, 2020, s:9.

³⁰ <https://www.cnnturk.com/turkiye/tepki-ceken-videodaki-ihsan-amca-ilk-kez-konustu-sikayetci-degilim?page=4> (09.05.2020).

³¹ Arpacı, “Geçmişten Günümüze Yaşlılık”, s:15.

³² Şentürk, a.g.e. s:246.

Ancak salgından korunmanın en önemli yolunun tüm dünyada önemle belirtilen sosyal mesafe kuralı olması ile ülkemizde 65 yaş ve üzerini kapsayan sokağa çıkma yasağı ve ulaşım kısıtlamaları ile birlikte bireylerin herhangi bir sosyal aktivitede bulunma ya da ziyaretçi kabul etme imkânı kalmamıştır.³³ Hem ülke hem dünya genelinde alınan önlemler doğrultusunda hiçbir sosyal, kültürel, sanatsal faaliyetin gerçekleştirilememesi bireylerin sosyalleşme imkânını tamamen ortadan kaldırmıştır. Yaşlılık döneminde bireyler zaten emeklilik ile çalışma yaşamından uzaklaşma, eşin ölümü, çocukların evden ayrılması, yaşanan sağlık sorunları gibi pek çok nedene bağlı olarak yalnızlaşarak, sosyal izolasyon sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Yaşanan salgın hastalık ve onun gerektirdiği önlemler bu sorunun daha da artarak görünür hale gelmesine yol açmıştır. Artan yalnızlık ve sosyal izolasyon sorunu sürecin uzamasına da bağlı olarak depresyon, anksiyete, obezite gibi psikolojik ve fiziksel sağlık sorunlarına neden olabilecektir.³⁴ Ayrıca tek başına yaşayan bireylerin günlük ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla market, eczane, banka gibi yerlere dahi gidemeyecek olmaları onların toplumun mal ve hizmet alabilecekleri mekânlarından da uzaklaşmalarına neden olmuştur. Böylece yaşlıların fiziksel sağlığını korumaya yönelik tedbirler, onların hem toplumla olan sosyal ilişkilerden hem de mal ve hizmet alımıyla ilgili mekânlardan dışlanmalarına yol açmıştır. Bu dönemde özellikle tek başına yaşayan yaşlı bireylerin günlük ihtiyaçları için dahi başkalarına bağımlı hale gelmesi hiç şüphesiz psikolojileri açısından da olumsuz sonuçlar doğuracaktır.³⁵

Koronavirüs salgını döneminin yaşlılar açısından önemli bir sorun alanını oluşturan yalnızlık durumunun yanı sıra aslında ülkemiz açısından ele alındığında aslında yaşlıların büyük bir bölümü aileleriyle birlikte yaşamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre hanelerin %23,5'inde en az bir yaşlı fert yaşamaktadır. Bu oran her dört haneden birinde en az bir yaşlı olduğunu göstermektedir.³⁶ Ancak aile içinde birkaç kuşak birlikte yaşamak her toplum ve dönemde görülen kuşak çatışması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Her kuşağın farklı davranış biçimleri ve değerlerinin olması yaşlılar ile çocukları ve torunları arasındaki ilişkide önemli gerilimler yaratmaktadır.³⁷ İçinde bulunduğumuz Kovid-19 salgını döneminde virüse karşı hissedilen kaygı, panik ve belirsizlik duyguları ile başa çıkılamaması ayrıca okulların tatil edilmesi, belirli sektörlerdeki iş yerlerinin kapatılması, evden çalışmaya başlanması ve sosyal mesafeyi korumak amacıyla evden çıkılmaması gibi önlemlerle farklı kuşakların sürekli evde olma durumu aile bireyleri arasında zaman zaman çatışma yaşanmasına neden olmaktadır. Yaşanan çatışmalarda stres yönetimi ve öfke kontrolü konusunda başarılı olamayan bireyler nedeniyle aile içi şiddet sorunu da yaşanabilmektedir. Hiç şüphesiz bu durum ailenin bir ferdi olan yaşlılar açısından oldukça önemli bir sorun alanını oluşturmaktadır.³⁸

³³ United Nations, Issue Brief: Older Persons and Covid-19, s: 2.

³⁴ Nancy Morrow-Howell, Natalie Galucia & Emma Swinford, "Recovering from the COVID-19 Pandemic: A Focus on Older Adults", **Journal of Aging & Social Policy**, 2020, s:3-4.

³⁵ <https://tr.euronews.com/2020/03/26/65-yas-ustu-sokaga-cikma-yasagi-yas-ayrimciligi-yasli-lar-uzmanlar-ne-diyor-koronavirus> (06.05.2020).

³⁶ <http://www.tuik.gov.tr/OncekiHBArama.do> (11.05.2020).

³⁷ Öztop- Akkurt, a.g.e. s:55.

³⁸ <https://www.cnnturk.com/saglik/karantina-surecinde-aile-ici-siddet-artabilir> (11.05.2020).

Koronavirüs salgını döneminde yaşlılar açısından en önemli sorun alanlarından birini de kurumsal bakım hizmetinin sağlandığı huzurevleri oluşturmaktadır. Özellikle yaşlı nüfusun ve Kovid-19'a bağlı vaka sayılarının oldukça fazla olduğu Almanya, Fransa, İtalya, İspanya gibi Avrupa ülkelerinde huzurevlerinde virüs nedeniyle çok sayıda ölüm yaşanmıştır. Yaşanan ölümlerin nedeni kurumlarda öncelikle hastalıktan korunmanın temel şartlarından biri olan sosyal mesafe kuralına uyulmasının zor olmasıdır. Ayrıca hem çalışanlar hem de orada yaşayanlar açısından virüsten korunmak için gerekli olan ekipmanın olmaması da hastalığın kısa sürede yayılmasını sağlamış ve çok sayıda kişinin ölümüne neden olmuştur.³⁹ Hayatını kaybeden bireyler sadece Kovid-19 virüsü nedeniyle değil, kurumsal bakıma muhtaç olmalarından dolayı toplum içindeki genel nüfusun sahip olduğu sağlık hizmetlerinden eşit bir şekilde yararlanamadıkları için ölmüştür. Bu nedenle özellikle yaşlı yakınları tarafından devletin söz konusu kurumlar ve çalışanlarıyla ilgili yeterli denetimde bulunmaması, gerekli önlemlerin alınmaması hatta tedavi edici sağlık hizmetlerinin uygulanmamasıyla yaşlıların ihmal edildiği ve insan onuruna yakışmayacak derecede ölüme terk edildiğiyle ilgili çok sayıda şikâyet ortaya çıkmıştır.⁴⁰

Kovid-19 salgını döneminde yaşlıların yaşadıkları tüm sorunlar ve maruz kaldıkları ayrımcı muamele içerisinde en önemlisini ise sağlık hizmetleri ve tedavi sürecinde yaşananlar oluşturmaktadır. Tüm dünyada kısa sürede yayılarak çok sayıda kişiye bulaşan virüs nedeniyle sağlık alanında oldukça önemli bir kriz yaşanmıştır. Özellikle virüse karşı tedavide büyük öneme sahip olan yoğun bakım hizmetleri ve solunum cihazlarında yaşanan yetersizlik nedeniyle iyileşme ihtimali daha yüksek olan genç bireylerin tedavisine yaşlı bireylere oranla öncelik verildiği durumlar yaşanmıştır. Bu durum hem insan hakları açısından hem de sağlık sektöründeki etik değerler açısından oldukça sarsıcıdır. Çünkü yaşam hakkı yaş kriterine bağlı olarak değerlendirme yapılamayacak ölçüde herkesin eşit şekilde yararlanması gereken temel bir insan hakkıdır.⁴¹

SONUÇ

Koronavirüs salgını tüm dünyada hayatın her alanında önemli yıkıcı sonuçlara yol açmıştır. Virüsün hızla yayılması ve çok sayıda ülkeye ulaşmış olması nedeniyle ülkeler sınırlarını kapatmış, seyahat kısıtlaması oluşturmuştur. Ülke içerisinde bulaşmasını engellemek amacıyla okullar tatil edilmiş, bazı sektörlerdeki iş yerleri kapatılmış, pek çok iş yeri çalışmaya ara vermek zorunda kalmış, evden çalışma yaygınlaşmıştır. Bu gelişmelerin ekonomik, kültürel ve toplumsal açıdan oldukça olumsuz etkileri olmuştur. Yaşanan sağlık krizi sağlık personeli, hastane ve medikal ekipman gibi pek çok alanda ciddi boyutta ihtiyaçları ortaya çıkarmış, yeni hastaneler yapılmaya başlanmıştır. Ülkemizde de bu kapsamda Atatürk Havalimanında Sahra hastanesi yapımına başlanmış, yerli solunum cihazı üretilmiş, Kovid-19 virüsünden korunmak amaçlı dezenfektan ve maske üretimleri arttırılmış, vatandaşlara maske dağıtımına başlanmıştır.

³⁹ <https://www.age-platform.eu/policy-work/news/covid-19-older-persons%E2%80%99-rights-must-be-equally-protected-during-pandemic> (11.05.2020).

⁴⁰ <https://www.timeturk.com/ingiltere-de-kan-donduran-iddia-huzurevlerindeki-yaslilar-olumu-terk-edildi/haber-1437097> (11.05.2020).

⁴¹ <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25748&LangID=E> (12.05.2020).

Dünya genelinde doğum oranlarının azalması ve sağlık alanında yaşanan gelişmeler ortalama yaşam süresinin uzamasına neden olmuş ve toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfus oranı artmıştır. Yaşlı nüfus oranının artması sadece bireylerin yaşlanması anlamına gelmemekte toplumlar için de pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. Mevcut sorunların yanı sıra salgın dönemi yaşlı nüfus açısından oldukça olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bireyciliğin artması, evlenme tercihlerinin azalması, az çocuk sahibi olmanın yaygınlaşması, kuşaklar arası ilişkinin zayıf olması vb. pek çok nedene bağlı olarak yaşamını yalnız sürdürmek zorunda olan ya da bakıma ihtiyaç duyduğu için huzurevi vb. yerlerde yaşayan çok sayıda yaşlı özellikle gelişmiş ülkelerde nüfusun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu nedenle virüs nedeniyle çok sayıda kişi evlerinde tek başına ölü bulunmuş ya da sosyal mesafe korunamadığı için virüsün hızla yayıldığı huzurevlerinde ölüme terk edilmişlerdir.⁴²

Türkiye’de yaşanan gelişmelere baktığımızda ise öncelikle virüsle (KOVİD-19) ilgili genel anlamda yaşanan bilinmezliğin yanı sıra dünya genelinde özellikle 60 yaş üzerinde görülen vakaların büyük kısmının ölümle sonuçlanması kısa sürede yaşlıların toplumun odak noktası haline gelmesine yol açmıştır. Yaşanan panik ve endişe ile yaşlılar virüsün onlara bulaşması açısından riskli grupta olmalarına rağmen virüs taşıma ve bulaştırma konusunda tehlikeli olarak algılanmışlardır. Bu algı, yaşlıları rencide ederek onları hastalıkla ilgili etiketleyen davranışlara neden olmuş, özellikle sosyal medyada yaşlılarla Koronavirüsü eşleştiren paylaşımlar yapılmıştır. Yaşananlar hiç şüphesiz yaşlıların genç kuşakla olan ilişkilerini etkilemiş ve psikolojileri üzerinde olumsuz sonuçlar yaratmıştır. Bu dönemde ülkemizde alınan en önemli tedbirlerden biri, hastalığı ağır geçirme ve ölüm riski yüksek olan 65 yaş üzerinde ve kronik rahatsızlığı olan kişilere getirilen sokağa çıkma yasağıdır. Ancak bireylerin mobilitelerini engelleyerek, virüs bulaşma riskini ortadan kaldırmak amacıyla alınan bu tedbir de bazı olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Sokağa çıkma yasağı nedeniyle bireyler toplumdaki izole olmuşlar, toplumsal dışlanmaya maruz kalmışlardır. Ayrıca bu süreçte günlük ihtiyaçlar, sağlıkla ilgili ihtiyaçlar hatta emekli maaşlarını çekebilmek için dahi başkalarına bağımlı duruma gelmişlerdir. Akraba, aile bireyleri, arkadaş ve komşularla bile bir araya gelerek sosyalleşme imkânı kalmayan bireylerin toplumla bağlarının zayıflaması, yalnızlaşarak, psikolojik sorunlar yaşamaya başlamaları kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu çalışmanın yapıldığı dönemde salgın ve yaşlıların sokağa çıkma yasağı devam etmektedir. Ancak 65 yaş üzerindeki bireyleri virüsten korumaya çalışan bu tedbirin hem ruh sağlığı hem de fiziksel sağlık (kilo alma, kas ve eklem ağrıları vb.) açısından sorunlara yol açabileceği zamanla anlaşılmış ve hafta sonları açık havada yürüyüş yapmaları vb. amaçlarla alınan karar esnetilerek, 65 yaş üzeri bireylerin dışarı çıkması için düzenleme yapılmıştır. Hiç şüphesiz uzun süredir evden dışarı çıkamayan bireylere hem ruhsal hem de fiziksel anlamda iyi gelecek bir düzenlemedir.

Sonuç olarak içinde yaşadığımız salgın hastalık dönemi toplumun her alanında önemli dönüşümler yaşamamıza neden olurken, yaşlıların toplum içindeki konumlarını da dönüştürmeye başlamıştır. Aslında toplumlarda yaşanan gelişmelere bağlı olarak tarih boyunca her zaman yaşlıların konumu dönüşüm geçirmiştir.

⁴² <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52019700> (12.05.2020).

Tarım toplumunun geniş aile yapısında üretim süreci ve hayatla ilgili sahip olduğu tecrübelerle oldukça önemli bir statüsü bulunan yaşlıların bu konumu, sanayileşmeyle birlikte üretimin aileden ayrılarak fabrikalarda gerçekleştirilmeye başlanmasıyla önemini kaybetmeye başlamıştır. Sanayi toplumundaki gelişmelerle birlikte 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren yaşanan küreselleşme sürecinde sanayi sonrası toplum kavramı ortaya çıkmış, yaşlılar için pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Ancak içinde bulunduğumuz salgın hastalık döneminde yaşananlar daha önceki toplumsal dönüşüm sürecinde yaşananlardan oldukça ciddidir. Bu nedenle yaşlıların bu dönemden kendileriyle ve toplumla barışık bir şekilde çıkıp çıkamayacağı ve kuşaklar arası ilişkinin bundan sonra nasıl olacağı uzun vadede önemli bir tartışma konusudur.

KAYNAKÇA

- ARPACI, Fatma, Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık, Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları, Ankara, 2005.
- ARPACI, Fatma, “Geçmişten Günümüze Yaşlılık”, Yaşlılık Sosyolojisi, ed. Harun Ceylan, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2016.
- BARAN G. Aylin, “Yaşlılıkta Sosyal Dışlanmanın Toplumsal Boyutu”, Yaşlılık: Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler, ed. Velittin Kalıncara, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2016.
- CEYLAN, Harun, Yaşlılık ve Refah Devleti, Açılım Kitap, İstanbul, 2015.
- EMİROĞLU, Vedia, Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu, Ankara, Şafak Matbaacılık, 1995.
- ER, Dilek, “Psikolojik Açıdan Yaşlılık”, Fırat Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Dergisi, Cilt: 4, Sayı:11, 2009.
- GENÇ, Y.- Dalkılıç, P., “Yaşlıların Sosyal Dışlanma Sendromu ve Toplumsal Beklentileri”, International Journal of Social Science, c:6, s:1, 2013.
- GIDDENS, Anthony, Elimizden Kaçıp Giden Dünya, Çev. Osman Akınhay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.
- HOWELL, M. N., Galucia N. Swinford E., “Recovering from the COVID-19 Pandemic: A Focus on Older Adults”, Journal of Aging & Social Policy, 2020.
- HUBERMAN, Leo, Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla, çev. Murat Belge, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- KALINKARA, Velittin, Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2016.
- KALINKARA, Velittin, “Nüfus Yaşlanması ve Toplumsal Boyutları”, Yaşlılık Sosyolojisi, ed. Harun Ceylan, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2016.
- ÖZTOP, H.- Akkurt, S., “Yaşlılıkta Uyum Sorunları”, Yaşlılık: Disiplinler arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler, ed. Velittin Kalıncara, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2016.
- PHILLIPSON, C. –Scharf, T., The Impact of Government Policy on Social Exclusion Among Older People, Social Exclusion Unit, London, 2004, s:303-315.
- SAPANCALI, Faruk, Sosyal Dışlanma, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2005.
- SENNETT, Richard, Yeni Kapitalizmin Kültürü, çev. Aylin Onacak, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.

- SILVER H., “Reconceptualizing Social Disadvantage: Three Paradigms of Social Exclusion”, *Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses*, Ed: G. Rodgers vd. International Institute for Labour Studies, Geneva.
- ŞENTÜRK, Ünal, *Yaşlılık Sosyolojisi: Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri*, Dora Yayınevi, Bursa, 2018.
- United Nations, *Issue Brief: Older Persons and Covid-19*, 2020.
- United Nations, *Policy Brief: The Impact of COVID-19 on older persons*, 2020.
- ZENCİRKIRAN, M., Baştürk, Ş. *Çalışma ve Endüstri Sosyolojisi*, Dora Yayınevi, Bursa.
- ZENCİRKIRAN, Memet., *Sosyoloji*, Dora Yayınevi, Bursa, 2019.
- <https://www.age-platform.eu/policy-work/news/covid-19-older-persons%E2%80%99-rights-must-be-equally-protected-during-pandemic> (11.05.2020).
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52019700> (08.05.2020).
- <https://www.cnnturk.com/saglik/karantina-surecinde-aile-ici-siddet-artabilir> (11.05.2020).
- <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsızlığı-olanlara-sokaga-cikma-yasagi-genelgesi> (24.04.2020).
- <https://www.ntv.com.tr/turkiye/ankarada-yasli-adami-sosyal-medyada-rencide-eden-kisinin-cezasi-belli-oldu,WSFW2b8m4UCpb4906SbVFw> (09.05.2020).
- <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25748&LangID=E> (12.05.2020).
- <https://www.timeturk.com/ingiltere-de-kan-donduran-iddia-huzurevlerindeki-yaslilar-olumenterk-edildi/haber-1437097> (11.05.2020).
- <https://tr.euronews.com/2020/03/26/65-yas-ustu-sokaga-cikma-yasagi-yas-ayrimciligi-yaslilar-uzmanlar-ne-diyor-koronavirus> (06.05.2020).
- <http://www.tuik.gov.tr/OncekiHBARama.do> (11.05.2020).
- <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> (24.04.2020).